

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

56

Nyíregyháza
2023

ATHANASIANA
a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Alapítva 1995-ben

Főszerkesztő:
Ivancsó István

A szerkesztőbizottság tagjai:
Janka György, Szabó Péter, Véghseő Tamás, Vincze Krisztián

A szerkesztőség címe:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu
szentatanaz@szentatanaz.hu

Postacím:
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303

Felelős kiadó:
dr. Odrobina László mb. rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2023

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

SOLTÉSZ JÁNOS

Aszketikus szempontok a zsidóságban

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. A *perusim* jellegzetessége; 3. Az aszketikus cselekedetek motívációi; 4. Különleges irányzatok; 5. A *betulah* és a cölibátus; 6. Összegzés.

JÁNOS SOLTÉSZ: Aspects of Asceticism in Judaism

Ideas about moderation and asceticism are part of Jewish thinking. Although theological emphasis on these is not significant, they play an important role in the practical facets of Jewish lifestyle. Thus, it is worth highlighting some characteristic content points, for which the study of philosopher of religion József Szécsi provides a good starting point with a detailed outline of the related spirituality. It seems clear that, in Jewish thinking, ascetic actions can only be justified in terms of motivation. At the same time, special tendencies, such as the Nazirites, the Hasids, the community of the Essenes and the phenomenon of the healer, are particularly noteworthy. The paper also identifies a specific approach to the assessment of life situations, without discussing the unique Jewish legal aspects of marriage in detail.

1. Bevezetés

A mértékletességgel és az aszkézissel kapcsolatos gondolatok szerepelnek a zsidóság gondolkodásában, s bár teológiai hangsúlyuk nem jelentős, de életrendjük gyakorlatában fontos szerepet töltenek be. Ezért érdemes néhány jellegzetes tartalmat kiemelni, amihez jó alapot szolgáltat Szécsi József vallásfilozófus tanulmánya, mely széles spektrumban érzékelteti szellemiségük vázlatát.¹ Lényeges, hogy az aszketikus cselekedetek a zsidóság gondolkodásában csak a motíváció szempontjából igazolhatóak. Érdekesek ugyanakkor a különleges irányzatok, mint a nazirátus, a haszidizmus, az esszénusok közössége és a terapeuták jelensége. Az életállapotok értékelésének is sajátos megközelítésével találkozunk, a házassággal kapcsolatos egészen speciális zsidó jogi szempontokra nem térünk ki.

2. A *perusim* jellegzetessége

„Az aszketizmus, vagyis a *perusim* a vágyak kielégítésének bármilyen formájától való szigorú önmegtartóztatást jelent”.² Azokról a vágyakról van szó, melyek testi-

¹ SZÉCSI JÓZSEF, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, in *Keresztény-Zsidó Teológiai Évkönyv*, Budapest 2009, 232–255.

² *Uo.*, 232.

eknek mondhatók, s amelyeket önsanyargatással visszautasít az ember azzal a céllal, hogy egy magasabb jellegű, spirituális állapotra jusson. Szerzőnk az „aszketizmus” kifejezést használva már burkoltan jelzi azt a realitást, hogy az aszkézis gyakorlatainak nem volt sohasem lényegi szerepe a zsidóság szellemiségében. Ezek a gyakorlatok számukra a test leigázását jelentették, s kérdőjelesnek ítélték, hogy általuk elérhető az ember lelkének szabadsága. Nyilvánvaló az is, hogy a zsidó gondolkodástól idegen volt az antropológiai dualizmus, mely más vallásokban megjelenik és szerepe lényegesen erőteljesebb az ember értelmezésében. Nem véletlen, hogy az Ószövetségben az egyetlen aszketikus gyakorlat a böjt, melyet „megtartóztatásnak” fordítanak a Bibliában, de a lélek sanyargatását értik rajta.³ A Biblia az engesztelés napján kívül különféle esetekhez kapcsolva beszél a böjtről, mint a bűnbánat, a szomorúság, a gyász vagy az imádságban való koncentráció kifejezői, melyeket nem lehet önmagukban vallási cselekedeteknek tekinteni. Figyelemre méltó az is, hogy a próféták többször hangsúlyozták, a böjt és az önsanyargatás cselekedete önmagában nem kedves az Isten előtt. Ugyanakkor igazolhatja kritikájukat az a tény is, hogy ezzel az ember cselekedeteiben megjelenő moralitás fontosságát mélyítették.⁴ A rabbik értelmezése nem állt meg ennél a pontnál. „Az aszketizmust és a szándékos szűkölködést Isten akarata elleni véteteknek tekintették, mely akadályozza, hogy az ember örülni tudjon Isten ajándékának”.⁵ Ugyanakkor a Második Templom időszakában számos aszkéta volt ismert, és a judaizmus időszakának is volt egy „kifejezetten aszketikus karaktere”, ami alapján egyes kutatók ennek hatásaként értelmezik „a kereszténységben olyannyira domináns aszketikus és monasztikus elemek eredetét is”.⁶ Szécsi hozzáfűzi, hogy a kutatók többsége nem ért egyet ezzel a véleménnyel, mert a keresztény teológusok a kevés aszketikus jelenség miatt a judaizmust alacsonyabb rendűnek tartották. A zsidó apológiák viszont épp a zsidó vallás magasabbrendűségét akarták bemutatni az aszkézis elemeire való hivatkozással.⁷ A korai rabbinikus judaizmusnak az aszketizmussal való kapcsolatát a történelmi háttér figyelembevételével leginkább E. E. Urbach foglalta össze, akire szerzőnk bővebben hivatkozik.⁸ Abból indul ki a tanulmány, hogy bár

³ Vö. Ter 23,27., továbbá SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 233.

⁴ Vö. GALLING, KURT, (hrsg.), *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1957, Bd. 1., 640–641. és BETZ, HANS DIETER – BROWNING, DON S. – JANOWSKI, BERND – JÜNGEL, EBERHARD (hrsg.), *Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1998, Bd. 1., 831.

⁵ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 233. Vö. BAUER, JOHANNES BAPTIST (hrsg.), *Bibeltheologisches Wörterbuch*, Graz – Wien – Köln 1962, Bd. 1., 87–90.

⁶ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 233. A szerző itt BAER, YITZHAK FRITZ, *Yisrael ba-Ammim*, 1955. művére utal.

⁷ Vö. SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 233. 6–7. jegyzetek, ahol a szerző két forrást jelöl meg: BOUSSET, WILHELM – GRESSMANN, GUGO, *Die Religion des Judentums in spaethellenistischen Zeitalter*, 4. Aufl., Tübingen 1966, 428–429. és LAZARUS, MORITZ, *Ethik des Judentums*, Frankfurt am Main 1901, Publication Name, J. Kaufmann, I., 272–280.

⁸ Vö. SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 233. 8. jegyzet: URBACH, EPHRAIM E., „Asceticism and Suffering in the Talmudic and Mishnaic Sources”, in

Philónnál a test–lélek, test–szellem antitézis megjelenik – hiszen ő a görög filozófiát és a Bibliát szerette volna harmonizálni –, a Talmudban viszont ezek nem találhatók meg. A judaizmusban jelentkező aszketizmus mozgatóereje a Szentélyhez és az áldozatokhoz fűződő erős affinitás és a bűntől való félelem. Véleménye szerint ezt a *halachában* előforduló gyakorlati esetek igazolják. Ezzel azt akarja mondani, hogy nem az Antiokhosz Epiphánész idején élt haszidok példás vallási tettei szolgáltattak ideált, hanem a Második Templom pusztulásával megszűnt napi áldozatbemutatás hiányából fakadó komoly, a vallási életet súlyosan érintő gondok hívták létre az aszketikus mozgalmat, és ruházták fel a böjtöt is új, sajátos jelentéstartalommal. Annak a korszaknak a tudósai minden szélsőséges elemtől meg akarták menteni a mozgalmat, s ez bizonyos hanyatlást is eredményezett, de az üldöztetéseknek és az erőszakos térítéseknek szinte természetes hatásaként az aszketizmus elterjedt és megerősödött. A szenvedések és az aszketikus cselekedetek elfogadása sok bölcs rabbi sorsában megmutatkozott. E tudósoknak tartott személyek aszkéziséből két elem mindig hiányzott, mint elfogadhatatlan: a teljes szexuális önmegtartóztatás és a cölibátus, melyet az emberi természettel ellentétes cselekedetnek tartottak. A Talmudban és a Midrásban természetesen található aszketikus cselekedetek, viszont ezek Urbach véleménye szerint „nem egy fanatikus aszketikus tanítás elfajult maradványai voltak, hanem a zsidó nép életének, történelmének meghatározott eseményeire, abban a korban adott válasznak tekinthetők”.⁹

3. Az aszketikus cselekedetek motivációi

Kétféle csoportról lehet beszélni: a személyes okok, illetve a történelmi okok gerjesztette motivációkról.

A személyes motivációk, melyek leginkább az élvezetektől való tartózkodásban vagy a rabbik esetében a fájdalomnak és a sanyargatásnak történő kitettség elfogadásában nyilvánultak meg, sohasem önmagukban, csak valamilyen cél által nevezhetők hasznosnak. Ilyen például a súlyos vétek miatt önként vállalt büntetés, rövidebb vagy hosszabb ideig tartó absztinencia vállalása. Ruben, Simeon és Júda pátriárkák esetében beszél erről a Tizenkét Pátriárka Testamentuma,¹⁰ és a bűnbánat kifejezéseként tartott böjtről a Salamon zoltáraiban is hallunk. Volt olyan rabbi a későbbiekben, aki a böjtöt az áldozat helyettesítésének tekintette.¹¹ A Biblia már kiemeli, hogy a böjtnek komoly szerepe és nagy értéke van a bűnhődés és az engesztelés vonatkozásában, amit Izajás szavai is igazolnak.¹² Érdekesnek mondható a

BARRON, SALO W., et al. (eds.), *Yitzchak F. Baer Jubilee Volume On the Occasion of His Seventieth Birthday*, (Historical Society of Israel), Jerusalem 1960, 48–68.

⁹ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 234.

¹⁰ Vö. VANYÓ LÁSZLÓ (szerk.), *Apokrifek*, (Ókeresztény Írók 2.), Budapest 1980, 174., 180. és 202.

¹¹ Vö. SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 234.

¹² Iz 58,3: „Miért böjtöljünk – mondják –, ha te nem látod meg, miért gyötörjük magunkat, ha nem akarsz tudni róla? De hiszen ti a böjti napokon is megtaláljátok kedvteléseket, mert robotosaitokat hajszol-

böjtt és a gyász kapcsolata, mert a gyász szabályai nem írják elő a megtartóztatás különféle megnyilvánulásait, de – szombatot kivéve – a gyászolóknak a hústól és a bortól tartózkodniuk kell a halál beállta és a temetés közötti időszakban. Erős utalást tesz a Biblia a böjtt és az imádság szoros kapcsolatára. „A böjtölés mindig hathatós kisegítője az imának”.¹³ Jól alátámasztja ezt Dániel könyve és a Jeruzsálemi Talmudnak a Zsolt 20,2 értelmezése.¹⁴ Több helyen szóba kerül a böjtt a kinyilatkoztatás fogadására történő előkészületként is.¹⁵

A személyes motivációk mellett talán még fontosabb a történelmi motivációk csoportja. A böjtnek sajátos formája, szoros összefüggésben az imádsággal, az Áv hó 9-én tartott böjtt. „Ez a nemzeti katasztrófák idején való gyással kapcsolatos”.¹⁶ A Bar Kochba-féle széles körű felkelés katasztrófális végkimenetele felélesztette azt a hangulatot, amely az ezekre emlékeztető böjttök megtartására irányultak.¹⁷ A fellángolás magával hozta azt is, hogy az egyéni böjttök is gyakoribbá váltak. A Második Szentély Kr. u. 70-ben történt lerombolása után voltak, akik felhagytak a húsevással és a bor fogyasztásával, mert a napi italáldozat megszűnt.¹⁸ Ezek az önmegtartóztatások nem váltak általánossá, mert voltak vezető rabbik, akik ezeket ellenezték. „Az aszketizmust, akár nemzeti, akár személyes motivációból fakadt, a rabbik ellenezték”.¹⁹

4. Különleges irányzatok

Az aszketikus hagyományok a száműzetés előtti időkben a nazírokhoz és néhány más csoporthoz kapcsolódtak, a száműzetés után pedig a sivatag hagyományaként éltek tovább. Különböző történelmi időszakokban, amikor külső nehézségek megnövekedése miatt a vallásos élet rendje felborult vagy szinte lehetetlenné vált, akkor a jóérzésű, jámbor zsidók visszavonultak a sivatagba, hogy aszketikusabb életet való-

játok” (Biblia, Ökumenikus fordítás, Budapest 1975, 981.).

¹³ Szécsi, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 235.

¹⁴ Vö. Dán 9,3: „Az Úristenhez fordultam, hozzá folyamodtam imádsággal és könyörgéssel, böjtölve zsákruhában és hamuban”. Továbbá vö. Dán 9,20–22 és 10,2-3, valamint Zak 7,3-6 és Zsolt 20,2 (Biblia, Ökumenikus fordítás, 1191., 1192., 1193., 1270. és 674.)

¹⁵ Vö. Kiv 34,8; Dán 9,3.

¹⁶ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 235.

¹⁷ Zakariás prófétánál több ilyen emlékeztető böjtről van szó. Vö. Zak 7,3–6, 8,19.

¹⁸ Ez volt a *libatio*: italáldozat, mely olaj vagy bor felajánlása a mózesi előírások szerint, de a próféták is utalnak rá. Vö. Ter 28,18; Mik 6,7; Kiv 29,28–42; MTörv 32,38; Óz 9,4 stb. Vö. HAAG, H., *Bibliai lexikon*, Budapest 1989, 750. és VAUX, ROLAND DE, *Das Alte Testament und seine Lebensordnungen*, II., Freiburg – Basel – Wien 1966, 259–262.

¹⁹ Ismael ben Elisa a húsevés és a borivás tilalmáról: „Ez azonban olyan elv, amit nem lehet a közösségre kényszeríteni, olyan rendelet, melyet a többség nem tudna megtartani”. Rabbi Isáák pedig ezt mondta: „Nem elég neked mindaz, amit a Törvény megtilt számodra, még más dolgokat is meg akarsz tiltani magadnak?” Voltak olyan szellemű megnyilvánulások is, melyek szerint „az embernek az ítélet napján számot kell adnia minden jó és megengedett dologról, melyet élvezhetett volna és nem tette... Ennek az elvnek pontos összefoglalását adja Rabbi Mose ben Maimon” – írja SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 236.

síthassanak meg. Ők alkothatták azt a „sokaságot”, akik keresték a megigazulást és az igazabb életet, menekülve az elviselhetetlen körülmények elől, melyeket Antiokhosz Epiphanész kényszerített rájuk.²⁰ A király katonái azonban üldözték, s egy szombati napon családjukkal együtt lemészárolták őket, mert nem voltak hajlandók kollaboráns viselkedésre.²¹ Heródes idejében is voltak hasonló mozgalmak, melyekre apokaliptikus jellegű írások utalnak. Az aszkézist vállalók böjtöt, barlangba költözést, szőrruhába öltözést és hasonló megpróbáltatásokat vettek magukra, s akár a halált is vállalták, de nem voltak hajlandók Isten törvényének megszegésére. Időről időre fellángoltak ilyen jellegű, vallási tartalmú mozgalmak.

A Második Szentély késői időszakában az aszkézis gyakorlásának két jellegzetes, Qumránhoz kapcsolható közössége jött létre: az esszenusok és a terapeuták. Az esszenusok²² közössége Kr. e. 140 – Kr. u. 70. közötti időre tehető. Alexandriai Philón, Josephus Flavius, id. Plinius és a Holt-tengeri tekercsek is írnak róluk. A Bibliában és a hivatalos zsidó hagyományban nem szerepelnek.²³ Szinte minden kutató megjegyzi, hogy sok bizonytalanság van e közösség körül, világos képet nem lehet róluk alkotni. Egyfelől úgy tűnik, hogy minden városban megtalálhatók, de mindhárom ókori szerző oly módon is jellemzi őket, mintha sivatagi közösségekben élnének. Minden valószínűség szerint az esszenusok közösségi és aszketikus életet éltek a sivatagban a Holt-tenger nyugati partján, s Qumránban lehetett a központjuk, ugyanakkor a velük szimpatizáló vagy külső tagjaik Izrael nagyvárosaiban, esetleg a diaszpórában is megtalálhatók lehettek.²⁴ Emelkedett erkölcsi élet jellemezte őket. Másoknál jobban törekedtek a jámborságra. Fő erényüknek a mindenben való mértékletességet tartották, és a szenvedélyek legyőzését. Általában elvetették a házasságot és cölibátusban éltek, de volt olyan csoportjuk, mely nem követelte meg a nőtlenséget. Jellemző volt rájuk a vagyonszegység. Kétkezi munkával, leginkább földművelésből tartották fenn magukat. Nem kereskedtek egymással, nem katonáskodtak, szigorú szabályok szerint éltek.²⁵ A hivatalos templomi kultuszt elutasították, de vallásosságukat nagyon komolyan vették, melynek része volt az Írások tanulmányozása, a reggeli ima a Nap köszöntésére, a rituális tisztálkodás, a szombat szigorú megtartása. A közösségbe három év próbaidő után lehetett belépni, esküt kellett tenni, hogy tanításuk titkait senkinek sem tárják föl. Ez a tanítás alapján véve zsidó, de sok idegen elem is belevyűlt, ezért őket a hivatalos zsidóság sohasem fogadta be.

²⁰ Bizonyára ezekre is utal a „hit tanúiról” szólva a Zsidókhoz írt levél szerzője. Vö. Zsid 11,37–40. Gondolni lehet arra is, hogy az itt említett kínzások a Róma-ellenes háborúban Kr. u. 66–73 között is megtörténtek.

²¹ Vö. 1Mak 2,29–38.

²² Görög elnevezésük valószínűen az arám *hasen*, *hasajjáh*, „jámborok”, „szentek” többes számú szóalakhoz kapcsolódik, mások „hallgatók”-ként értelmezik nevüket, mert fogadalmuk miatt nem beszélhettek sem a közösség életéről, sem tanításáról.

²³ Vö. HAAG, *Bibliai lexikon*, 380.

²⁴ Vö. SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 238.

²⁵ Vö. AMUSZIN, JOSZIF DAVIDOVICS, *A Holt-tengeri tekercsek és a qumrani közösség*, Budapest 1986, 246–247.

Alexandriai Philón közvetlenül az esszénusok után beszél a terapeuták csoportjáról.²⁶ Ez is zsidó aszketikus irányzat volt, mely férfiakból és nőkből állt, s Alexandria mellett az egyiptomi sivatagban éltek.²⁷ Különálló sátrakban laktak. A szemlélődésnek, az imának, az istencicséretnek és a bibliatanulmányozás allegorikus értelmezésének szentelték életüket.²⁸ Központi jelentősége volt annak, hogy minden hetedik napon közösségi imára és étkezésre gyűltek össze, s erre úgy tekintettek, mint az áldozati kenyér elfogyasztására, s ez a fontos mozzanat utal a közösség papi jellegére. „Más napokon rendkívüli mértékletességet gyakoroltak az étkezésben, így néhányan közülük hetente csak egyszer ettek, és még a szombat megünneplése is olyan egyszerű volt, amilyen csak lehetett”.²⁹ Szertartásaik sajátossága volt a közös éneklés, mely szombat estétől egészen hajnalig tartott. Nem tisztázott, hogy akár az esszénusokkal, akár bármely Izraelben működő aszketikus közösséggel milyen kapcsolatuk lehetett.

A sivatagi aszketizmus bizonyos formái valószínűleg abból a magatartásból eredhettek, melyről a Biblia is beszél, és amelyet a szent háborúban részt vevők vállaltak magukra. Ezt támasztják alá egyes qumráni szövegek, így a Háborús tekercs is.³⁰

5. A *betulah* és a cölibátus

A Bibliában szereplő *betulah* szót általában „szűz”-nek fordítják, jelentése mégis kétségeket rejt, mert inkább életkort, mint fizikai állapotot jelent.³¹ Az *almah* szóval valamelyest szinonimának tekinthető, s egymást váltva is szerepelnek, s ez utóbbi is „fiatal nő”-re vagy egyszerűen „házasságra érett lány”-ra vonatkozik anélkül, hogy érintetlenségére vonatkozóan bármit is jelezne. A szövegösszefüggésből természetesen kiderülhet, hogy érintetlen lányról van szó,³² de ahol királyi háremben jelenik meg a fogalom, ott kizárt a biológiai értelmezés, egyszerűen az életkorra vonatkozik.³³ „Az egyetlen mód, hogy a »szűz« szó világos értelmet nyerjen, az negatív úton történhet, például a sumér és akkád irodalom »virágától meg nem fosztott«, »nem tapasztalt«, »nem nyitott« és az »aki férfit nem ismert« terminu-

²⁶ Vö. IVANCSÓ ISTVÁN, *Az askézis a görög filozófiában, a zsidóságban és a kereszténységben*, (Licencia dolgozat), Budapest 1978, 34–36.

²⁷ Philón nevüket a *therapeuo* görög igéből vezeti le, mely jelenthetett „gyógyítót” vagy „imádkozót”. A „gyógyító” változat mögött az „ászjá” jelenhet meg, mely az esszénusok arám elnevezése.

²⁸ Vö. KLAUSER, THEODOR (hrsg.), *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart 1950, Bd. I., 750–753.

²⁹ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 238.

³⁰ Vö. MTörv 20 és AMUSZIN, *A Holt-tengeri tekercek és a qumrani közösség*, 95–97.

³¹ Az akkád (*batultu*) és az ugariti (*btlt*) nyelvben is inkább serdülő, eladósorban lévő lányt jelent, nem feltétlenül fizikailag érintetlen, mert ezt a szóhasználatot szélesebb körű nyelvi vizsgálattal sem lehet bizonyítani. Vö. HAAG, *Bibliai lexikon*, 1762. Az LXX a *parthenosz* = „szűz” fordítást használja, s az egyházatyák által terjedt el széles körben a kifejezés.

³² Vö. Ter 24,6; Kiv 22,15k; 2Sám 13,2.18; Bír 11,37.

³³ Vö. HAAG, *Bibliai lexikon*, 1762.

sok”³⁴ használatának figyelembevételével. Jogi értelemben azonban a *betulah* szigorúan „szüzet” jelent, hasonlóan az akkád jogi kontextushoz. A Tórában a nő szüzességének pénzügyi és morális jelentősége megállapítható. Magasabb árat kellett fizetni egy szüzért, hogy feleségül adhassák, s e témával számos előírás foglalkozik.³⁵ A szüzek tisztaságának morális értékét igazolja, hogy a főpap csak népéből származó szüzet vehet feleségül, Ezekiel pedig minden papot erre kötelez.³⁶ A *betulah* morális értéke országok és népek megszemélyesítésére is szolgált a költészetben. A Talmud és a *halacha* szerint sem feltétlenül érintetlen fiatal lány a „szűz”, mert „egy lány szűznek tekinthető megrepedt hímennel, és nem szűznek tekinthető érintetlenül is”.³⁷ Ehhez bőséges adalékot szolgáltatnak a Talmud és a Misna traktátusai.³⁸ Az Ószövetségben a szüzesség mint életállapot ismeretlen.

A korai zsidóság esetében lehet csak ritkán találkozni azzal, hogy a nemi érintkezéstől való megtartóztatásnak van egy bizonyos fokú megbecsülése. A qumráni közösség esetében láthatjuk, hogy voltak, akik magukévá tették azt a felfogást, hogy a szentül élésnek a végső időben a lemondások között a nőtlenség is feltétele lehet. Ugyanakkor „ha viszonylag csak kevesen vállalták volna ezt az életformát, akkor Jézus példája nem maradhatott volna környezetében visszhang nélkül”.³⁹ Keresztelő János és Jézus nőtlennül élt. Életállapotuk, ha egyáltalán nem is nevezhető általánosnak, de példátlanak sem az akkori történelmi közegben.

A cölibátusban élőkre a Bibliában és a Talmudban utalás alig található. Nincsenek olyan középkori rabbik – egyetlen kivételtől eltekintve –, akikről tudni lehet, hogy cölibátusban éltek volna. A cölibátus követelménye nincs beiktatva sem a nazírokra, sem a papságra vonatkozó önmegtagadó cselekedetek sorába.⁴⁰ A zsidóság idegenkedett a cölibátustól, és szigorúan szektás cselekedetnek tartotta.⁴¹ Ellenérzésük alapját több szempont is magyarázza. Először is a „szaporodjatok és sokasodjatok” pozitív bibliai parancsára kell utalni, mely az élet továbbadását alapvető kötelességnek tartotta, s a születésszabályozásról alkotott véleményüket is meghatározta. Másodszor azért is elfogadhatatlan szerintük a cölibátus, mert a teremtés rendje szerint a férfi önmagában, házasság nélkül csak fél ember, s élete öröm és áldás nélküli. Harmadszor pedig a judaizmus felfogása a cölibátust nem tekinti az életszentség eléréséhez szükséges eszköznek, inkább akadálynak tartja. Hatásosan alátámasztja ezt a

³⁴ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 240–241.

³⁵ Vö. MTörv 22,13–27.

³⁶ Vö. Lev 21,13; Ez 44,22. Ezekiel szerint kivétel, hogy az özvegyek közül pap özvegyét a pap elveheti feleségül.

³⁷ SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 243.

³⁸ Vö. *uo.*, 241–244.

³⁹ HAAG, *Bibliai lexikon*, 1763–1764.

⁴⁰ Vö. Szám 6,1–21; Lev 21,1–15.

⁴¹ A cölibátus, *coelibatus=caelibatus* – nőtlenség. A *coelebs* nőtlen fiatal vagy özvegy férfit jelöl, aki egyedül élő ember. A fogalom bővebb magyarázatához vö. KRÁNITZ MIHÁLY – SZOPKÓ MIHÁLY, *Teológiai Kulcsfogalmak Szótára*, Budapest 2001, 33. és DÍÓS ISTVÁN, (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Budapest 1993, II. köt., 291–295.

kiddusin (megszentelődés) kifejezés használata, mely házasságkötést is jelent, valamint azt a követelményt, hogy a főpapnak házasnak kell lennie. A házasságkötés alóli kivételt egyetlen elszigetelt eset támaszt alá, Simon ben Ázzái a II. században a következőképp magyarázta cölibátusát: „Az én lelkem a Törvényt szereti, a világot mások akarják folytonossá alakítani”.⁴² Ebben az esetben a bíróság is kivételt tehet, és nem kötelezhet házasságra, ha valaki ilyen mélyen ragaszkodik a Tóra állandó tanulmányozásához. A házasság bizonyos vallási közhivatalok betöltésének feltétele is volt. Főbenjáró bírósági esetek elbírálását, zsinagógai felolvasók állását házások tölthették be. A zsidó moralisták a szigorú önmegtartóztatást mindig támogatták, a mértékletes aszkézist is, viszont a cölibátusra és a monasztikus életformára nem bátorították az embereket, bár voltak, akik szimpatizáltak ezzel. Viszont sohasem ítélték el a házasságot, s azt a nézetet sem lehet fellelni, hogy abban valamit erkölcstelennek találtak volna.⁴³ A Bibliában sem foglalja magában a szüzesség a házasság lebecsülését, hanem a cölibátus jelenségével együtt inkább a végső időkre jellemző, sajátos keresztény életállapotot jelentik, amit az Isten országa várásának, s az erre figyelő, állandó ébrenlétnek a fényében lehet és kell helyesen értelmezni.⁴⁴

6. Összegzés

A mértékletességgel és az aszkézissel kapcsolatos gondolatok szerepelnek a zsidóság gondolkodásában, s bár teológiai hangsúlyuk nem jelentős, de életrendjük gyakorlatában fontos szerepet tölthettek be. Az aszketikus cselekedetek számukra a test leigázását jelentették, aminek a lélek szabadságához vezető útként történő értelmezését megkérdőjelezték, többek között azért is, mert nem ismerték az antropológiai dualizmust. A próféták sem tartották elégségesnek a böjtöt és az önsanyargatást Isten előtt. Értelmessé csak közösségi és egyéni motivációk tették azokat elfogadhatóvá az Isten előtti meghajlás részeként. A Második Templom pusztulása után a vallási életre nehezedő gondok hívták létre részben új jelentéstartalommal az aszketikus mozgalmat, melyben az üldözések és a szenvedések elfogadásának szempontja megerősödött. Viszont igyekeztek mindig a szélsőségektől mentesek maradni, s csak az emberi természetnek megfelelő cselekedeteket gyakorolni az életállapot vonatkozásában is. Voltak azonban különleges irányzatok, melyek szigorúbb életvitelt követeltek meg, mint azt az esszénusok közössége és a terapeuta mozgalom igazolja. A zsidó moralisták a szigorú önmegtartóztatást mindig támogatták, a mértékletes aszkézist is. Nem lehet fel, hogy bármikor elítélték volna a házasságot, mert nem találtak erkölcstelen benne. Voltak, akik szimpatizáltak a házasság nélküli élettel, de monasztikus életformára nem bátorították az embereket.

⁴² SZÉCSI, „Aszketizmus, szüzesség, cölibátus, monogámia, poligámia és a zsidóság”, 245.

⁴³ Vö. *uo.*, 246.

⁴⁴ Vö. HAAG, *Bibliai lexikon*, 1764.